

Foto: Huub Luijten.

ARGUMENTEREN in de literaire recensie

Ina van der Veer, docente Nederlands aan het Katholiek Drents College in Emmen was niet erg onder de indruk van de leesdossiers van haar leerlingen. Verder vind ze dat het lesmateriaal te kort schiet bij het onderdeel argumenteren. Dit bracht haar ertoe te zoeken naar een mogelijkheid om het leren van de vaardigheden lezen, schrijven en argumenteren te integreren.

Ina van der Veer

Tijdens mijn lessen in de klassen 5-havo en 4- en 5-vwo moet er heel wat gebeuren. Het examenprogramma bestaat uit het aanleren van heel wat vaardigheden. De volgende komen aan bod: leesvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid, schrijfvaardigheid en argumentatieve vaardigheden. In dit artikel wil ik het vooral hebben over mijn overwegingen om te komen tot het integreren van de leesvaardigheid, de argumenteervaardigheid en de schrijfvaardigheid binnen het literatuuronderwijs, met name met betrekking tot het literatuurdossier en de link (of het ontbreken ervan) tussen de algemene en de specifieke literaire argumentatie.

Weinig voorbeelden

In het afgelopen schooljaar 2001/2002 liep ik tegen een tweetal problemen aan. De methode *Topniveau, methode taalvaardigheid voor de tweede fase* (ThiemeMeulenhoff) biedt leerlingen bij het onderdeel argumenteren onvoldoende aansprekende voorbeelden bij de diverse argumenten. Bovendien constateerde ik dat er onvoldoende aansluiting is bij de exameneisen, waarbij de leerlingen bij het onderdeel leesvaardigheid teksten moeten kunnen analyseren op grond van feiten, geloof, gevolgen, gezag, intuïtie, nut of wetenschap. Verder moeten de leerlingen typen redeneringen kunnen herkennen op basis van oorzaak en gevolg, van voor- en nadelen, overeenkomst of vergelijking, morele en emotionele argumenten. Bij het zoeken in andere boeken naar argumenten

en voorbeelden stuitte ik op het feit dat ook ander lesmateriaal kampt met hetzelfde euvel: te weinig voorbeelden, onvoldoende aansluiting bij de eindexameneisen en onvolledigheid in het behandelen van de soorten argumenten. Zo mis ik argumentatie op basis van regelmaat, argumentatie op basis van regels (waarderingsregels en gedragsregels) en de specifieke literaire argumentatie. Ook ontbreekt de link naar de literaire argumentatie. Alleen bij het onderdeel schrijfvaardigheid wordt verwezen naar de recensie waarbij literaire argumenten gebruikt kunnen worden. De literaire argumentatie kan een uitwerking zijn van de argumentatie op basis van waarderingsregels.

Uittreksels van internet

Het tweede probleem betrof mijn onbehagen over de prestaties van de leerlingen in het literatuuronderwijs. Hun inzet bij het lezen van literatuur en het maken van opdrachten voor de literatuurdoSSIERS, stelde me teleur. Ik vond dat ze zich er te gemakkelijk van af maakten: ze plukten een uittreksel van het internet en bij het geven van een eigen oordeel over het gelezen boek gaven de meeste leerlingen òf oppervlakkige antwoorden òf ze praatten de recensenten na. Wanneer ik doorvroeg, bleek vaak dat ze het boek niet gelezen hadden.

Sinds de invoering van de Tweede Fase en het Studiehuis is het accent in het literatuuronderwijs verschoven van kennis van de inhoud en kennis van de verschillende literaire begrippen naar de ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan bij het lezen van werken voor hun literatuurlijst. Er wordt vooral van hen gevraagd hun mening te geven over de gelezen werken. Wij, docenten, zien dan graag dat de smaak van leerlingen zich ontwikkelt. U begrijpt misschien mijn frustratie als het gaat om de inzet van de leerlingen.

Literaire recensie

Ik begrijp dat ik niet te veel en zeker niet het onmogelijke kan eisen van leerlingen; ze moeten al zoveel dossieropdrachten en handelingdelen inleveren. Desondanks wil ik niet al te veel inboeten aan kwaliteit en niveau. Ik besloot daarom het leren van een aantal vaardigheden - lezen, schrijven en argumenteren - te integreren bij het schrijven van een literaire recensie. De literaire recensie zie ik dan als een specifiek soort betoog waarin leerlingen een waardeoordeel geven over de boeken die zij voor hun literatuurlijst lezen.

De exameneisen voor de argumentatieve vaardigheden behelzen onder meer het kunnen analyseren van teksten op de gebruikte argumenten, het kunnen onderschei-

den van argumentatiestructuren, het kunnen herkennen van drogredenen en het schrijven van een betoog of beschouwing. Het schrijven van een literaire recensie komt tegemoet aan deze eisen.

Opdracht

Om ervoor te zorgen dat leerlingen zich een gefundeerd oordeel gaan vormen over een gelezen literair werk heb ik de volgende opdracht gegeven.

Geef een waardeoordeel over het boek dat je het laatst voor je lijst gelezen hebt. Maak daarbij gebruik van de volgende literaire argumenten: structurele, realistische, vernieuwingsargumenten, morele, emotivistische, intentionele en stilistische argumenten. Daarnaast kun je argumenten nemen die we behandeld hebben bij het onderdeel leesvaardigheid, zoals argumentatie op basis van vergelijking of op basis van voorbeelden. Als hulp bij het geven van een oordeel kun je een aantal deelaspecten behandelen, zoals het thema, het taalgebruik, de personages, het verloop van de gebeurtenissen en de opbouw van het boek. Bij drie argumenten moeten jullie voldoende citaten gebruiken uit het werk om je argumenten te onderbouwen en aannemelijk te maken. Je mag twee argumenten gebruiken zonder citaten om je oordeel over het boek te geven. Vergelijk jullie mening met die van twee recensenten en verklaar waarom je het met hem/haar eens of oneens bent.

De leerlingen kregen een week de tijd om thuis citaten te zoeken. Op school mochten ze het boek en hun aantekeningen over argumentatie en literaire begrippen erbij houden. Bij het zoeken naar bruikbare argumentatie kwamen de leerlingen tot de ontdekking dat de literaire argumenten in hun informatieboekje dat bij hun lesboek hoort niet bij het onderdeel argumenteren te vinden waren maar bij de soorten tekstvormen bij schrijfvaardigheid. Hier ligt dus een taak voor de leergangauteurs om meer samenhang tussen de onderdelen van het Nederlands aan te geven en de soorten argumentatie bij elkaar te zetten waarbij verwezen wordt naar de specifieke plaats van de literaire argumentatie binnen het grote geheel van argumentatietheorieën.

Het was de eerste keer dat de leerlingen op deze wijze hun waardeoordeel moesten geven en voor zo'n eerste keer ben ik dik tevreden. Er zijn door leerlingen uit alle drie de klassen goede recensies geschreven met behulp van citaten en zonder citaten, zonder een recensent na te praten. In 5-havo deden 23 leerlingen mee, in 4-vwo 19 leerlingen en in 5-vwo 25 leerlingen.

Foto: Katholiek Drents College in Emmen.

Recensie over Arnon Grunberg *Blauwe maandagen* (leerlinge uit 4-vwo)

Ik vond bepaalde aspecten van het boek goed, andere punten vond ik slecht. De gebeurtenissen zijn meestal heel grappig. Op het einde, in het tweede deel zijn ze echter vooral saai. Het eerste gedeelte van het boek ging over Arnons middelbare schoolperiode, het tweede deel over Arnon als hij ouder is en prostituees bezoekt. Dit deel is heel saai, omdat alle bezoeken veel op elkaar lijken en de gebeurtenissen zijn niet interessant. Een grappige gebeurtenis is wanneer Arnon tijdens een inhaalproefwerk in de gordijnen gaat hangen. 'Ik ben op een stoel gaan staan en aan een van die gordijnen gaan hangen, dat vervolgens afscheurde. Ik weet niet waarom'. Je kunt je helemaal voorstellen hoe dat eruit ziet. Heel vreemd. Een andere komische gebeurtenis is wanneer de verpleegster komt om zijn vader te verzorgen. De vader noemt haar geil varkentje en de wijkverpleegster gaat door het lint. Arnon schrijft heel droog en cynisch. 'Het ergste vond ik nog dat die twee trutten gewoon doorgingen met hun proefwerk. Dan trek je een gordijn naar beneden, dan zorg je ervoor dat mevrouw De Wilde volkomen hysterisch door het Vossius rent, en dan

gaan die twee trutten gewoon door met het beantwoorden van vragen over *Bananafish*'. Dat vind ik zo droog! De personages zijn heel typisch, een beetje vreemd. Vader is een vreemde man met humor. Ook is hij een beetje sarcastisch. Wat zijn werk precies inhoudt, is niet bekend, Arnon wist het zelf niet. Als vader ziek is, kan hij niet veel meer, maar heeft hij nog wel een uitgesproken mening en is hij ook nog erg dwars. Hij is uiteindelijk op een rare manier gestorven: hij stikte in zijn eten terwijl zijn vrouw hem met de pollepel op zijn hoofd sloeg. Ook over deze gebeurtenis schrijft Grunberg heel droog. 'De laatste minuten van zijn leven is er met een lepel op zijn hoofd geslagen, en wat er verder ook nog in mijn leven zou gebeuren, ik wilde hoe dan ook niet dat er in mijn laatste minuut met een lepel op mijn hoofd zou worden geslagen.' Rosie is een zelfstandig maar ook opstandig meisje. Ze is knap en vroeg volwassen. Ook is ze erg direct: 'Ik vind jou soms zo saai. Laten we een afspraak maken wanneer we gaan neuken.'

Arnons moeder lijkt een drukke, vreemde vrouw. Over haar concentratiekampverleden maakt ze zich niet druk. Als de verpleegster wordt beledigd kan haar dat niets schelen. 'Ellendeling, riep mijn moeder. Tegen mij heb je dat nooit

gezegd. Je hebt mijn hele leven kapot gemaakt.' Ze is vaak boos en dan smijt ze met serviesgoed. Arnon geeft, net als zijn vader, niets om het joodse geloof. Het taalgebruik in het boek is over het algemeen niet te moeilijk en niet te makkelijk. Af en toe vind je wat asociale woorden: piemel, geil varkentje. Dat zijn heel directe woorden. Ze geven een grappig effect. Ondanks dat het taalgebruik meestal makkelijk is, vind je af en toe wel wat moeilijke woorden, zoals lyrisch. De opbouw van het boek is wat rommelig. Eerst gaat het over Arnons middelbare schoolperiode en zijn vaders sterven. Daarna leeft zijn vader weer en weer later is hij weer dood. De vele flashbacks zorgen voor een rommelig resultaat. De overgangen ertussen zijn niet erg duidelijk. De zinnestjes zijn nogal kort. Dat vind ik niet erg lekker lezen. 'Mijn moeder dacht dat ik dood was. Ze vroeg waarom ik mijn ouders dit aandeed. Ik had geen zin in gesprekken. Die ochtendjas was al twintig jaar oud. Ze kocht namelijk geen nieuwe kleren. Ze wilde niets nieuws.' Het boek bevat dus veel droge humor, dat maakt het leuk om te lezen. Het tweede deel is, in tegenstelling tot het eerste deel, saai. Zonder het tweede deel was het boek leuker geweest.

Overtuigingskracht

De twee recensies van leerlingen geven aan dat ze goed hebben gezocht naar citaten om de lezer te overtuigen van hun mening over de deelaspecten van de boeken. De

vier meest gebruikte literaire argumenten zijn de stilistische, de realistische, de emotivistische en de structurele argumenten. Bij de emotivistische argumenten gingen vooral de leerlingen uit 5-havo uit van wat de personages

Recensie over *De vierde man* van Gerard Reve (leerling uit 5-vwo)

In het boek *De vierde man* komen weer gebruikelijke thema's voor als de dood, sex (homofilie) en religie. Het thema van de dood wordt ondersteund door diverse motieven. Het kistje en de sleutel (de loop van een geweer) in de handen van de Dood symboliseren een doodskist, evenals de kleine logeerkamer. 'De doos was twee keer zo lang als breed, en gelek, maar dat waren wederom mijn eigen speelse gedachten die nu eenmaal nooit het zonnetje in huis haalden, van boven op een doodskist'. 'Nee, niet in dit kleine, enge hok, dat op zichzelf al een doodskist was'.

Een ander thema is sex. Citaat: 'Kom eens bij me liggen en ik begon me van haar meester te maken' (seksscène van hoofdpersoon met Christine). 'Laurens was toch misschien wel een beetje een

pervers avonturiertje dat van verboden liefdes genoot' (homofiele seksscène van de hoofdpersoon met Laurens). Uit dit citaat kun je een moreel argument halen, namelijk dat 'verboden liefdes' suggereren dat homoseksualiteit eigenlijk verboden, verkeerd is.

Het laatste veel voorkomende thema is religie. 'Het lot, jawel, of met een ander woord God, was het onrecht uit God?' 'God zie op ons neder....,welk een jongen, welk een man'. De hoofdpersoon, de ik-figuur, Gerard, is schrijver en homofiel. Hij fantaseert veel, is vaak nogal sadistisch, is alcoholverslaafd, gierig en bezitterig. Zijn relatie met Christine is oppervlakkig, hij is alleen maar geïnteresseerd in haar lichaam en haar rijkdom. Rijk blijkt Christine later helemaal niet te zijn. Ook gebruikt hij haar om dichterbij Herman te komen. Gerard vertoont duidelijk autobiografische trekken met de auteur. Je krijgt van

het karakter van de hoofdpersoon wel een goed beeld. Christine wordt niet erg uitgediept. Ze is jong, aantrekkelijk en weduwe en populair bij de mannen. Ze vertelt onlogisch en ze is kapster. Het verhaal is een raamvertelling en is overwegend als monoloog geschreven: de gedachten van Gerard. Zijn taalgebruik is niet modern. Hij gebruikt zinnen die erg ouderwets overkomen: 'Hem, niet eens mijzelf, maar hen alleen die ik nooit meer zoude zien of ontmoeten'. Het verhaal is echter vlot geschreven en makkelijk te volgen. Het ouderwetse taalgebruik wordt vooral gebruikt daar waar het om zijn eigen gedachten gaat. 'Zijn alle mensen broeders? Dat weet ik niet, maar hierin in wat ik hier schrijf, wel: ik omhels U en wil U troosten broeders en zusters in een en hetzelfde verdriet. Was U niet op dat lege huis gaan passen? U moet noch mij noch Uzelve iets wijs proberen te maken'.

tegen elkaar zeiden en ze schreven niet op wat ze zelf vonden. De meeste leerlingen uit 4-vwo en 5-havo vinden het moeilijk om het intentionele argument te gebruiken, omdat ze niet weten welke bedoeling de schrijver had met zijn boek. Verder vinden de leerlingen het lastig om iets te zeggen over de vernieuwingsargumenten. Ze hebben nog te weinig gelezen om te kunnen beoordelen of een werk origineel is of niet. Door op deze wijze hun mening te geven, onder andere door gebruikmaking van citaten, worden leerlingen gedwongen om een gefundeerder oordeel te geven en na te denken welk citaat ze kunnen kiezen om hun bewering te 'bewijzen'. Een bijkomstig voordeel is dat leerlingen leren dat één citaat soms onvoldoende overtuigingskracht heeft om een oordeel aannemelijk te maken, maar dat daar meer citaten voor nodig zijn. Zo leren ze gebruik te maken van argumentatiestructuren die ze ook bij andere schrijfvaardigheidsoopdrachten kunnen gebruiken.

Een aantal zaken moeten leerlingen beter onder de knie gaan krijgen. Zo moeten ze er op letten dat ze citaten correct uit het boek overnemen, dat het ook typerende voorbeelden moeten zijn, dat de citaten voldoende het argument kracht bijzetten/representatief moeten zijn en dat er een plausibel verband moet bestaan tussen citaat en de uitspraak die ermee wordt geadstrueerd. Verder kunnen de leerlingen zich nog oefenen in het gebruik van meervoudige argumentatie in plaats van alleen de enkelvoudige argumentatie. Ook verzwegen

argumenten werden in het werk van de leerlingen gebruikt en bij meer oefenen kunnen ze leren onderscheid te maken tussen de verschillende argumentatiestructuren als nevenschikkende en onderschikkende argumentatie.

Verrassende verschillen

De resultaten van de drie klassen laten duidelijke verschillen zien. Dat heeft, denk ik, deels te maken met de grotere belezenheid van 5-vwo ten opzichte van 4-vwo en 5-havo en met het wat abstracter kunnen denken van 5-vwo. Opmerkelijk is het verschil in het aanvoeren van het realistisch argument tussen 5-havo en 5-vwo. Kennelijk vinden de leerlingen in 5-havo het belangrijk dat ze zich kunnen herkennen in de gebeurtenissen en in de personages en vinden de leerlingen van 5-vwo dat niet zo belangrijk. Daarentegen is het emotivistische argument anders en meer gebruikt in 5-vwo dan in 5-havo. Opmerkelijk is dat het structuralistisch argument hoge ogen gooit in 4-vwo. Waarom dat zo is? Wellicht omdat het de leerling laat zien hoe een boek is opgebouwd. Bepaalde argumenten lenen zich niet goed om met citaten te worden ondersteund, zoals het structurele argument en het morele argument.

Natuurlijk verschillen de resultaten per klas en per school. Ook het aantal leerlingen dat meedoet kan de 'uitkomst' beïnvloeden. Voor de docent kan de uitkomst een hulpmiddel zijn om te kijken waar hulp kan worden geboden en om na te gaan of er een ontwikkeling te zien is. ■